

Forfatter: Holberg, Ludvig

Titel: Værker i tolv bind 1: Natur- og folkeret

Citation: Holberg, Ludvig: "Værker i tolv bind 1: Natur- og folkeret", i Holberg, Ludvig: *Værker i tolv bind 1: Natur- og folkeret*, udg. af F.J. BILLESKOV JANSEN ; Volmer Rosenkilde , Rosenkilde og Bagger, 1969-1971, s. 120. Onlineudgave fra Arkiv for Dansk Litteratur: <https://tekster.kb.dk/text/adl-texts-holberg10-shoot-idm140342681022640.pdf> (tilgået 07. maj 2024)

Anvendt udgave: Værker i tolv bind 1: Natur- og folkeret

LIBR. I. EPIGRAMM. 158

*Indisceptando lex sacra scholastica mandat,
Descendat Præses victor ut è cathedra.
Vincitur at, qvem nemo potest convincere verbis:
Victum se fassus, Papile, victor abit.*

Blant mange Laster, som under det Navn af Dyd gaae i svang blant Mennesker, er en slags Stivhed at forsvare Meeninger, og at ville have det sidste Ord. Man maa desmindre forundre sig over denne Fejls Almindelighed, efterdi den udi Skolerne bliver indprentet, som en Hoved-Dyd: og var det derfor, at Doctor Diaphorius vidste ingen større Berømmelse at give sin Søn Thomas, end denne, at han heller lod sit Liv end gik fra sin eengang fattede Meening. Et Hoved-Skole Præceptum er dette: *Forsvar dig som en Karl, og lad din Modstander ikke sette dig i Baroco*; hvilket er paa anden Dansk: hav en forfængelig Ambition kiærere end Sandhed, og stop dine Øren til mod de klareste Beviisligheder, saalænge som du staaer udi Cathedra. En saadan Information kand lignes ved den, som gives de Engelske Bulldogge, hvilke saaledes afrettes, at de indtil yderste Aande holde ved deres første Greeb. Et Menneske er et andet Creature, og derfor behøver anden Information. Hvad som recommenderes den studerende Ungdom som en Dyd, bør forestilles dem som 121 den hæsligste Fejl. Men det er Ulykken, at de Studia, som gjøre os til Mennesker, blive ikkun løsligen tracterede udi Skolerne, hvor man undervises meer udi Figtekonst end udi gode Sæder, og meer i Ord end udi Materie, saa at med alle de prægtige Testimoniis, hvormed man skikkes fra Skoler, veed man dog ikke meget. Det gaaer her som med en vis Doctor, hvilken gav alle sine Patienter Certificatz paa, at de vare friske, skiøndt han curerede ingen. Hvo kand være tient med at blive Lærd paa saadan Maade.

Hvis Studium Morale der med Iver blev exerceret, vilde man see den studerende Ungdom at forestille langt andre Scener, naar de komme paa de større Skuepladse, for at vise Prøver paa hvad de udi Skolerne have lært. Man ville see Ærbarhed i steden for Frækhed, Taushed i steden for Bulder, og Føjelighed i steden for Stivhed. Enhver vilde holde sig det for en Ære at staae fra sin Meening, saa ofte han anderledes blev overbeviset: ja en Præses vilde ofte clausulere sin Tale med Taksigelse til Opponentes, at de ved grundige Objectioner havde bragt ham af Vildfarelse; fornuftige Tilhørere vilde ogsaa priise ham derfor, og ansee ham nedstige af Cathedra, som en Overvinder, just fordi han bekiendte sig at være overvunden. Thi den, som med Stivhed forsvare sin Meening til det yderste, viser sig at være Slave af en forfængelig Ærgierighed, og at agte højere en daarlig Almues Applausum, end sin egen Samvittighed, at opofre den rette Ære til en ildegrundet Roes, og at rette sig efter Pøbelens Smag, hvilken oftest tager Lyder for Dyder, Brutalitæt for Tapperhed, Stivhed for Bestandighed, Svadsighed for Veltalenhed.

Hvis slige Conferencer og Lærde Samtaler holdtes ikke, for at forsvare Meeninger, men for at høre, hvad derimod kunde siges, hvis Disputatores vilde som fornuftige Mennesker figte med Argumenter, og ikke som Hanen og vilde Dyr, med Sporen, Kløer og Tænder, vilde Sandhed komme for Lyset, og Tilhørerne vilde glæde sig over at see den triumphere. 122 Men, saasom det er en vedtagen Skik, at en Præses skal bringe ned med sig fra Cathedra, den samme Meening, som han bragte derop, saasom det legges ham til Last, hvis han gaaer klogere bort, end han kom; ja, saasom en Act termineres med Lykønskninger til enhver, der haver forfigtet en Meening, enten den er vel eller ilde grundet, saa kand heller Uheld derved promoveres end Nytte. Jeg vil herudi ikke disputere Lærde Folk deres Smag. Lader os som fornuftige Mennesker alleene eftertænke, hvor anstændigt det er at efterfølge umælende Dyr: lader os betragte, hvad Virkninger deslige Strids-Samtaler have haft og dagligen have: Vi ville finde, at Sandhed derover heller er bleven qvalt end bragt for Lyset: vi ville finde vrang Meeninger derved autoriserede, og de klareste Sager ved scholastisk og konstig Veltalenhed fordunklede. Der fortælles, at Fanden engang kom i Process med vor HERre. Og som hans Sag var saa urigtig, at han saae intet Middel til at besmykke den, gav han sig udi Skole, for at undervises i den scholastiske Philosophie og udi de Distinctioner og Terminis, som visse Disputatores betiene sig af, for at reede sig ud af en vanskelig Sag. Historien gaaer ikke videre. Man seer dog, hvad dermed tilkiendegives.

Jeg haver tilforn viset, at hvis Samtaler eller Disputationer holdtes, for at udleede Sandhed, og ikke for at forsvare antagne Meeninger, vilde de være af stor Nytte. Men hertil behøves Føjelighed; hertil behøves, at man til side sætter en ilde grundet Ærgierighed, og at man søger ikke saa meget at slaae sin Modstander omkuld, som at tvinge sin egen Hovmod. Jeg kalder det Hovmod, endskiønt gemeenligen anden Farve sættes derpaa, saa at det heder, at man ikke maa spille Bold med vigtige Ting, og som Vejrhaner lade sig dreje efter hver Vind. Men at Hovmod er alleene Kilden til den Haardnakkenhed at forsvare Meeninger til det yderste, sees deraf, at der disputeres med ligesaa stor Hidsighed om Bagateller, som om Troens Artikler, eller de vigtigste Poster udi Morale, saa 123 at en Begierlighed at gaae ned af Cathedra med det sidste Ord, er det, som antænder Ilden, og holder den ved lige. Det er med dem, som med visse Spillere, hvilke med ligesaa stor Hidsighed fortsætte deres Leeg, hvorudi der spilles om intet, og hvorudi Tab og Gevinst bestaaer alleene derudi, at en Streg udslettes eller sættes paa Spillebordet, som de der spille om store Summer.

Jeg vil her ikke tage deres Partie, der stedse vakle udi Meeninger: jeg vil med meenige Mand gjerne kalde dem Vejrhaner. Jeg drister mig alleene at sige, at af dette Spottenavn ofte gøres Misbrug. Meeningers Forandring rejser sig gemeenligen af Ydmyghed og Sandheds Efterledelse: den saa kaldte, og udi Skolerne prisede Bestandighed derimod flyder gemeenligen af Hovmod og formegen Tillid. Man kand ligne de første ved vandrende Folk, der ved hver Stie adspørge dem de møde om den rette Vej: de sidste derimod med dem, der undsee sig ved at give deres Tvivlsmaal tilkiende, og derfor heller gaae vildt, end tilstaae deres Uvished. Mon det ikke er bedre efter Ordsproget at spørge to gange end gaae eengang feil. Hvad philosophiske Meeninger angaaer, da er ingen Tvivl paa, at det jo er en Dyd at viige derfra, saa ofte man bliver overbeviset, at en anden Meening er rettere. De nyere Philosophi have ogsaa fundet for got at corrigere den Stivhed, som fandtes hos de Gamle, der alleene bekymrede sig om at forsvare sin Sects Meening. Een af vore Tidens Philosophis taler herom heel fornuftigen saaledes: *Den viseste Mand er den, som oftest staaer fra sin Meening. Jeg, siger han, haver ideligen forandret Meeninger udi Morale og Politic: og holder jeg for, at enhver fornuftig Mand bør ikke have uden provisionale Meeninger, hvormed han altid bør holde en Port aaben for Lærvillighed og Underviisning, og consequenter for Sandhed.* Der disputeres alleene, om saadan Føjelighed bør og kand have Sted i Theologie. Hvis Føjelighed er en Dyd, som pryder et Menneske, maa den recommenderes saavel en Theologo som en Philosopho, og hvis een er forbunden 124 til at forlade sin gamle Meening udi mindre Ting, naar han anderledes bliver overbeviist, er han ogsaa forbunden dertil udi store Ting, som angaaer timelig og evig Velfærd. Thi hvis vi kalde den en Vejrhane, som efter nøje Examen forlader vor Meening, for at antage en anden, saa laste vi ogsaa den, der forlader en anden for at antage vores. Der siges vel, at enhver ærlig Mand bliver udi sin Fæderne Troe, og at det er ingen god Mands Character at løbe fra een Confession til en anden. Men dette maa forstaaes om dem, der uden Examen, og af Interesse forlade Fæderne Meeninger; thi saadanne kand kaldes Vejrhaner, og ikke de, som forlade en Meening af indvortes Conviction, med mindre man vil sige, at saa vidt een er en Philosophus, bør han høre alting, men saa vidt han er en Theologus, bør han stoppe sine Øren mod alt hvad som siges; hvilket er at give en Theologo en slet Character. Jeg veed nok, at ingen gives Navn af Rettroende, med mindre han haver fæstet sine Meeninger, og ligesom sluttet Porten til for all videre Scrupel, som kand fremføres. Men jeg veed ikke, om det kand kaldes en ret Troe at renoncere paa all videre Docilitet, helst saasom et Menneske maa examinere, saa længe han lever. Man maa gaae en Middelvej imellem Vankelmodighed og stærk Assurance; det er en Skrøbelighed stedse at vakle, og det er en Daarlighed, at holde sig selv for at have erhvervet saadan Kundskab, at man behøver ingen Oplysning. Romancatholske bebreide Protestanter og Reformerede, at de saa ofte have forandret Artikler udi deres Troes Bekiendelser. Det er dermed en bekiendt Prælat triumpherer udi sit Skrift, kaldet: *Variation des Eglises Protestantes.* Han anseer saadant som Kiendetegn paa vildfarende Kirker. Mig derimod synes, at intet kand siges Reformatores meere til Roes: de gave dermed tilkiende deres Omhyggelighed i at efterlede Sandhed: de visede og hermed deres Ydmyghed i at holde sig for skrøbelige Mennesker. Det var at ønske, at de Romancatholske havde havt samme Principia, saa havde saa mange vanskabte Meeninger ikke bleven autoriserede.

125

Den Lærdom, som er antagen om Kirkens Infallibilitet, haver givet Kirken dybe og ulægelige Saar: og hver Concilii Canon kand ansees, som en Plet, der aldrig kand aftoes; saasom man kand ikke corrigere en Feil, uden tilligemed at kuldkaaste det heele Systema; ligesom visse Pletter ikke kand aftages uden at gnave Hull paa Klædet. Tænk engang hvad Suiten saadant vilde have udi civile Ting, og, om udi Stats Sager blev en Grundlærdom, at hvad som eengang blev besluttet paa en Rigsdag, kunde aldrig forandres eller maatte røres ved. Man vilde derved intet tilveje bringe uden vanskabte Regieringer, og hvert Conseil eller Rigsdag vilde til intet tiene uden at legge nye Folder til de gamle.

Men herudi maa dog gaaes meget vaerligen til verks, saa at ingen uden allernøjeste Examen og stærkeste Conviction forlader en Theologisk Meening, saasom ingen Desertion kand skee, uden at foraarsage Bevægelse udi den Meenighed, hvoraf han er et Lem. Jeg vil derfor alleene sige, at ingen af Disputeresyge eller af forfængelig Begierlighed efter at triumphere over sin Modstander ved at have det sidste Ord, maa søge at forsvare sin Meening til det yderste, men naar han finder sig slagen af andres Argumenter, maa give sig tabt, og udi Theologiske Materier suspendere sit Judicium, og bede om Opsættelse til nøjere Eftersøgning. Derved efterlever han saavel et Menneskes Pligt udi Almindelighed, som et Christen Menneskes udi Særdeleshed. Hvis man opfører sig anderledes, imiterer man hidsige Qvinder, hvilke bruge Munden, indtil de blive hæse: og den af dem tilegner sig Laurbærkrandsen, som fører det sidste Ord.

Man seer ellers saavel af denne Dissertation, som af andre mine Skrifter, hvad Tanker jeg haver om Theologiske Stridigheder og geistlige Conferencer, og at jeg ikke fordømmer deres Brug, men alleene Misbrug. Jeg tilstaaer, at derudi kand undertiden være en Fornødenhed: men derhos, at de oftest ingen god Virkning have havt; og derfor kand i saa Maade ikke gandske fordømme det Svar, 126 som for nogle Aar siden af den navnkundige Malebariske Eremit blev given til een af vore Missionarier. Thi, da han blev inviteret til en Theologisk Samtale, svarede han, at han heller vilde tale om de Ting, som anginge Dyd og Morale end om Religions Stridigheder: *Thi, sagde han, enhver holder sin Religion for den beste, og aldrig staaer fra saadan Meening. En hellig Mand bør ikke tænke uden paa et helligt Levnet, og sætte Religions Tvistigheder til side.*